

Розвиток педагогічної системи сільської початкової школи у контексті гуманістичних ідей В.О.Сухомлинського

Стаття присвячена дослідженню процесу розвитку сільської початкової школи, що здійснюється на гуманістичних ідеях В.О. Сухомлинського. Розкрито сутність таких понять як: „розвиток школи”, „педагогічна система школи”, „розвиток особистості учня”, зосереджено увагу на ролі вчителя, батька у вихованні та розвитку особистості молодшого школяра.

Ключові слова: педагогічна система, сільська початкова школа, гуманістичні ідеї, В.О.Сухомлинський.

Проблема розвитку педагогічної системи загальноосвітнього навчального закладу зумовлена підвищеними вимогами суспільства до якості освіти, фундамент якої закладається на етапі дошкільного навчання та особливо у початковій школі.

Державний стандарт початкової загальної освіти, що розроблений „...відповідно до мети початкової школи з врахуванням пізнавальних можливостей і потреб учнів початкових класів, визначає зміст початкової загальної освіти, який ґрунтується на загальнолюдських цінностях та принципах науковості, полікультурності, світського характеру освіти, системності, інтегративності, єдності навчання і виховання на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави” [1, с.7].

Успіх у вирішенні поставлених завдань перед початковою школою залежить від якості педагогічної системи, її складових, що охоплюють цілісний освітній простір, в якому учень як ключовий суб'єкт цієї системи, здобуває знання, формується як творча особистість, виступає у ролі організатора та співучасника активної життєдіяльності й життєтворчості.

Унікальною педагогічною лабораторією особистісного зростання учня, що відома в Україні і далеко за її межами була і залишається Павлівська школа, яку з 1948 року і до кінця свого життя очолював відомий вчений і педагог В.О.Сухомлинський, підносячи значущість школи, піклуючись про її постійний розвиток.

Василь Олександрович мав великий досвід педагогічної роботи в сільській школі, саме тому він часто піднімав проблеми щодо її ролі та значущості на шпальтах газет та журналів. У своїх статтях він писав: „Сільська школа далеко не те, що школа міська. На неї тепер покладається зовсім особлива місія. Сільська школа – найважливіший, головний, іноді, в силу умов, що складаються, єдиний осередок культури. Вона задає тон всьому інтелектуальному, культурному і духовному життю села.... Підвищити якість знань у сільській школі просто неможливо без піднесення культурного, духовного рівня життя всієї школи і особливо сільської сім'ї” [4, с. 418-419. Т.5].

Пріоритетною у системі загальної середньої освіти В.О.Сухомлинський вважав початкову школу. Вчений зазначає, що вже в початковій школі дитина не тільки навчається на уроці, а живе активним шкільним життям. Розвиток дитячої особистості досягається шляхом тісної взаємодії всіх компонентів педагогічного процесу, що впливає на інтелектуальний, моральний, фізичний, естетичний стан дитини, на формування її громадянської, соціальної компетентності. Василь Олександрович особливо зосереджує увагу на тому, що у початкових класах завдання вчителя полягає не лише в тому, щоб навчити дитину основних загальнонавчальних умінь, але й організувати багате життя для життєрадісності, бадьорості дітей, від яких залежить їхнє духовне життя, віра в свої сили. „Виховання діяльного, творчого розуму ми починаємо з першого дня перебування дитини в школі. Успіх цієї роботи вирішальною мірою залежить від того, на що спрямовані активні розумові зусилля учнів” [4, с. 63. Т.5].

Враховуючи особливості сільської школи, динаміку психологічних характеристик дитини, що виховується у сільському середовищі, педагог формував таку модель навчального закладу, в якому переважали гуманістичні гармонійні стосунки, а шкільне життя наповнювалося радістю, що частково компенсувало недостатність родинного виховання. спричинену їхньою зайнятістю у веденні домашнього господарства чи виконанні інших сезонних робіт.

Створюючи модель „Школи радості”, в основу якої закладалися гуманістичні ідеї дитиноцентризму, автор враховував результати роботи кожного вчителя, робив узагальнені висновки: „Наш педагогічний колектив ставить перед собою мету – добитися. щоб у школі не було

жодного безликого учня, який нічим не цікавиться, якого ніщо не хвилює і не захоплює, який з однаковою байдужістю учить і математичні формули, і ліричні вірші. Ми прагнемо, щоб кожний наш вихованець з перших днів свого перебування в школі чимсь захопився, щось полюбив, розвинув свої здібності, вийшов з її стін з певним життєвим покликанням” [4, с.123. Т.5].

Педагог добре усвідомлював, що розвиток загальноосвітнього навчального закладу значною мірою залежить від особи вчителя, образ якого охарактеризував таким чином: „Це насамперед людина, що любить дітей, знаходить радість у спілкуванні з ними, вірить у те, що кожна дитина має стати доброю людиною..., добре знає науку, психологію і педагогіку, досконало володіє вміннями в тій чи іншій галузі трудової діяльності, майстер своєї справи”. Справжній вчитель завжди має бути учнем, і найголовніша наша турбота – нехай не бідніють джерела, які живлять струмок наших знань, джерела ці – книжки [4, с.49.Т.4].

Серед сукупності основних компонентів моделі авторської школи В.О.Сухомлинський називав виховний потенціал школи, що на думку вченого виховною системою стає тільки тоді, коли дитина відчуває на собі вплив багатьох вчителів, причому кожний із них вкладає в неї частку своїх духовних сил [4,с.405].

Як відкрита педагогічна система Павлиська школа постійно розвивалася, наповнювалася новим цікавим змістом, перетворювалася із навчального закладу у потужний освітньо-культурний центр села, де Василь Олександрович, будучи директором школи, організовував продуктивну співпрацю батьків, учнів, вчителів, спрямовував їх на реалізацію спільної мети. Така співдружність підтверджувалася конкретними справами – батьки очолюють гуртки за інтересами, оформляють виставки, проводять спортивні змагання, організовують турпоходи та ін.. Саме взаємодія поколінь, за переконанням педагога, сприяє здійсненню духовного та інтелектуального зростання всього колективу.

На думку В.О.Сухомлинського успіх школи залежить від того, на скільки вона впливає на батьків, на скільки вони вболівають за свою дитину, разом з нею співпереживають, радіють за успіхи чи переживають за не удачі, повторюючи самих себе у дитині. Яскравим підтвердженням цьому є його повчальні настанови, спрямовані до батьків, зокрема: „Якщо ви хочете стати неповторною особистістю, якщо ви мрієте залишити після себе глибокий слід на землі – не обов’язково бути видатним письменником або вченим, творцем космічного корабля або відкривачем нового елемента періодичної системи. Ви можете утвердити себе в суспільстві, засяяти красивою зіркою неповторної індивідуальності, виховавши хороших дітей, хороших громадян, хороших трудівників, хорошого сина, хорошу дочку, хороших батьків для своїх дітей. Діти – це щастя, створене вашою працею” [6, с.125].

Повноцінним суб’єктом освітнього процесу В.О.Сухомлинський вважає батьківську громадськість, авторитет якої формується у процесі виконання конкретних дій, що активно впливають на виховання дитини. У цьому контексті вчений підкреслював: „Шкільно-сімейне виховання не тільки дає змогу добре виховати молоде покоління, а й одночасно дуже важлива умова вдосконалення морального обличчя сім’ї, батька і матері. Без виховання дітей, без активної участі батька й матері у житті школи, без постійного духовного спілкування і взаємин духовного збагачення дорослих і дітей неможлива сама сім’я як первинний осередок суспільства, неможлива як найважливіший навчально-виховний заклад і неможливий моральний прогрес суспільства” [3, с.14].

Докладаючи багато зусиль, щоб піднести звичайну сільську школу на рівень перспективних, В.О.Сухомлинський завдяки своїй винятковій працьовитості, творчому пошуку створював модель гуманістичної школи, що стимулювала розвиток педагогічної системи закладу, утверджувала гуманні стосунки між суб’єктами освітнього процесу.

Гуманістичні ідеї В.О.Сухомлинського покладено в основу концептуальної моделі розвитку сільської школи, що розроблялася у процесі дослідження лабораторією сільської школи Інституту педагогіки НАПН України.

Як свідчать результати нашої науково-дослідної роботи розвиток загальноосвітнього навчального закладу залежить від сукупності чинників та умов, що позначаються на варіативності моделі школи.

Проте загальною основою їх побудови слугують філософські ідеї В.О.Сухомлинського вивірені вченим впродовж свого життя про те, що тільки гуманне суспільство можуть створити лише мудрі, гуманні люди, яких може виховати лише гуманізм.

Розвиток школи вчений розглядав як процес, в якому утверджуються гуманні стосунки, яскраво виражені приклади толерантності, переважають суб’єкт – суб’єктні взаємини між учасниками освітнього процесу, при цьому школа для дитини стає домівкою, джерелом формування життєво важливих компетентностей та закладом утвердження соціального досвіду, де враховуються вікові та індивідуальні особливості кожного.

Надаючи перевагу ідеї гуманізму, В.О.Сухомлинський завжди демонстрував зразки людяності та добротності у своїй діяльності. Педагог переконливо доводив, що виховання гуманізму, людяності здійснюється через творення добра, і саме цій проблемі присвячено багато його праць.

За переконанням вченого, ідея людяності, насамперед, реалізується через розвиток всіх позитивних якостей особистості, що виступає критерієм розвитку школи, результат діяльності якої – всебічно розвинена особистість, що втілює в собі повноту і гармонію сил, здібностей, пристрастей, потреб, які визначають моральну, ідейну, громадянську, розумову, творчу, трудову, естетичну, емоційну, фізичну досконалість.

Аналіз теоретичної спадщини та практичний досвід В.О. Сухомлинського свідчать про відданість ідеям гуманізму, що пронизують всі грані шкільного життя, в якому повсякденно формується особистість учня як найвища цінність, до якої треба ставитися бережливо.

Саме з таких позицій підходив Василь Олександрович до формування моделі Павлівської школи, яка стала „школою радості” для дітей, а навчання – природним станом дитинства, невід’ємною частиною дитячого життя, що спирається на гуманістичні відносини [2, с.128].

Своєю невтомною працею В.О.Сухомлинський переконливо довів, що сільська школа, яка постійно розвивається, спроможна на високому рівні виконувати освітні функції та вирішувати найважливіші завдання за умов тісної співпраці всіх учасників навчально-виховного процесу та інших зацікавлених сторін, що в тісному взаємозв’язку створюють умови для повноцінного фізичного, духовного, інтелектуального розвитку і саморозвитку дитини.

На думку вченого, завдання розвитку школи полягає не в тому, щоб у комплексі виховувати різнобічні матеріальні та духовні потреби, а особливу увагу приділяти та домагатися „...гармонійного розвитку особистості, особливо тих якостей, що спрямовані на задоволення потреб вищого порядку – потреб духовних” [5, с.267].

У процесі нашого дослідження ми дійшли висновку, що розвиток школи може відбуватися за умов втілення гуманістичних ідей В.О.Сухомлинського, які стають провідними у діяльності всього шкільного колективу, а толерантні взаємовідносини суб’єктів педагогічного процесу переростають у традицію, що охоплює всі етапи шкільного життя.

Надаючи перевагу початковій школі, педагог наголошує на тому, що саме в цей період школа повинна прагнути до утвердження самоцінності дитячого життя. Як зазначає автор, „...кожен віковий етап має своє незамінне значення у розкритті тих можливостей, які відповідають власне даному вікові”, про це яскраво висвітлено у працях „Серце віддаю дітям”, „Духовний світ школяра” [3, с.524].

В.О. Сухомлинський був палким прихильником ранньої соціалізації дитини, розвитку її життєдіяльності шляхом залучення до моральних і духовних цінностей суспільства, пізнання дитини оточуючого світу і самих себе. Підтвердженням цьому є його думки про те, що „діти зобов’язані по крихті пізнавати свою відповідальність за матеріальні і духовні цінності створені старшими поколіннями” [5, с.75].

За переконанням вченого, початкова школа повинна функціонувати для дитини і не забирати у малюків дитячих радощів. Завдання, що ставилися перед учителем, який проводив роботу з наймолодшими дітьми, вимагали детального вивчення якостей особистості, її інтелектуальних інтересів та можливостей, уподобань та нахилів шляхом використання різних видів спостереження.

Головне завдання початкової школи, на думку вченого, – навчити дитину вчитися, оскільки саме у цей період відбувається становлення людини, проходить її інтенсивний розвиток. Аналізуючи цю проблему, Василь Олександрович зазначає: „Роки навчання в початкових класах – цілий період морального, інтелектуального, емоційного, фізичного, естетичного розвитку, який буде реальною справою, а не пустою розмовою лише за умови, що дитина живе багатим життям сьогодні, а не тільки готується до оволодіння знаннями завтра” [3, с.100].

Рівень розвитку школи та її впливу на учня значною мірою залежить від керівника та організатора, що має бути зразком професійності, добросовісного і творчого ставлення до виконання своїх обов’язків. Тільки за таких умов директор школи матиме право висувати вимоги до підлеглих та батьків, давати поради й настанови, формувати творчий колектив односторонніх, вважає вчений.

У школі, що перебуває у стані розвитку зростають вимоги до вчителя: посилюється його відповідальність за результати багатогранної діяльності, зростає потреба у підвищенні рівня педагогічної майстерності та професійної компетентності, що часто породжують багато запитань у молодих вчителів. Співзвучні з сьогоденням шляхи розв’язку педагогічних проблем систематизовані у книзі Василя Олександровича „Сто порад вчителів”, яка стала настільною

книгою і порадником сучасного педагога, як і багато інших його творів, що мають велике пізнавальне значення для освітян.

Підкреслюючи значущість сільської школи, В.О. Сухомлинський висував високі вимоги до вчителя, серед сукупності якостей до найважливіших відносить такі: професійну майстерність, різнобічні здібності, педагогічний такт, і найважливіше – любов до дитини. Педагог, на думку В.О. Сухомлинського, повинен на професійному рівні здійснювати повноцінну організацію шкільного життя, проводити позашкільну роботу на засадах взаємоповаги, доброзичливого партнерства, тісного зв'язку з громадськістю села, врахувати традиції та звичаї. Віра в людину, зазначав вчений, – величезна моральна сила, що втілює в собі саму суть відносин у нашому суспільстві. І в школі цю віру учитель повинен підтримувати завжди і в усьому. Справжнім педагогом може вважати себе тільки той, хто в кожному вихованцеві бачить людину в майбутньому” [4, с.119].

Розмірковуючи над розв'язанням завдань школи, В.О Сухомлинський особливо ретельно заглиблювався у проблеми сімейного виховання, здійснював аналіз впливу батьківської педагогіки на розвиток дитини, на формування основних характеристик особистості, становлення її характеру та моральних якостей.

Координація зусиль школи та сім'ї у навчанні та вихованні дітей, удосконалення змісту сімейного виховання вимагає посиленої уваги всього педагогічного колективу спрямованої на формування у батьків основ педагогічної культури як важливого чинника успішного сімейного і суспільного виховання дітей у нових соціальних, демографічних, культурологічних та економічних умовах.

Забезпечуючи тісну взаємодію школи з громадськістю В.О. Сухомлинський вказував на роль педагогічного впливу, що проявляється у різних видах спільної діяльності (трудовій, спортивній, мистецькій, пізнавальній та ін.).

Особливого значення надавав педагог ролі сім'ї у вихованні дітей молодшого віку, підкреслюючи, що сім'я з її взаєминами між дітьми і батьками – перша Школа інтелектуального, морального, естетичного і фізичного розвитку. Батько, мати, старші брати і сестри, дідусь і бабуся – перші вихователі дітей у дошкільному віці і лишаються ними, коли їхні вихованці пішли до школи. Духовне і морально-естетичне багатство сімейного життя – найважливіша умова успішного виховання дитини і в домашніх умовах, і в дитячому садку, і в школі” [4, с.12].

Широкі соціальні зв'язки Павлівської школи активно використовувалися з метою розвитку кожної дитини, для зміцнення її фізичного, морального, психологічного стану, забезпечення педагогічної підтримки тощо. У цьому контексті В.О.Сухомлинський зазначав: „Гармонійний, всебічний розвиток можливий лише там, де два вихователі – школа і сім'я – не тільки діють одностайно, ставлячи перед дітьми ті самі вимоги, а є єдиними, поділяють ті самі переконання, завжди виходять з тих самих принципів, не допускають ніколи розходжень ні в меті, ні в процесі, ні в засобах виховання”[5, с.87].

Успішній практичній педагогічній і творчій науково-педагогічній діяльності В.О.Сухомлинського сприяло глибоке знання народної педагогіки. Працюючи у сільському середовищі, досконало вивчаючи глибини життя, він усвідомив можливості народної педагогічної мудрості в навчанні та вихованні підростаючого покоління. У багатьох своїх творах педагог радив учителям, батькам брати все те цінне, що створене народною педагогікою і використовувати у родинному спілкуванні. В.О. Сухомлинський створював і широко використовував казки, оповіді, приказки і прислів'я, пісні, народні традиції і обряди, пропонував їх для використання у повсякденній роботі вчителів. У своїх творах автор показував їх роль у духовному зростанні учнівської молоді, вказуючи на те, що „...казка виховує любов до рідної землі вже тому, що вона – творіння народу”.

Неоціненний досвід відомого педагога можна вважати значним поступом у розвитку педагогічної науки. Розроблена ним педагогічна система не тільки збагатила педагогічну науку новаторськими ідеями й положеннями, внесла значний вклад у теорію і практику навчання й виховання, але здійснила значний внесок у розвиток вітчизняної педагогічної думки. Ідеї В.О Сухомлинського стали провідними у теорії розвитку сучасної школи як відкритої соціально-педагогічної системи, його гуманістичні погляди широко використовуються у розробленні сучасних стратегій та моделей розвитку національної школи, слугують методологією у розвитку прогресивної педагогіки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Державний стандарт початкової загальної освіти // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – № 14–15. – С. 7–18.
2. Сухомлинский В. А. Павлышская средняя школа / В. А. Сухомлинский. – М. : Просвещение, 1969 с.
3. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський. – К., 1975. – 234 с.

4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. – Т. 1, 2–5. – К. : Рад. школа, 1977.
5. Сухомлинський В. О. Моя педагогічна система / В. О. Сухомлинський // Радянська школа. – 1988. – № 8. – С. 87–91.
6. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1969.

Анотація

В.В.Мелешко

Развитие педагогической системы сельской начальной школы в контексте гуманистических идей В.А.Сухомлинского

В статье раскрыта проблема внедрения педагогических идей В.А.Сухомлинского в развитие педагогической системы начальной школы, функционирующей в сельской местности, раскрыты сущность таких понятий как „развитие школы”, „педагогическая система школы”, „особенности развития личности” акцентировано внимание на роли учителя в формировании личности младшего школьника.

Ключевые слова: педагогическая система, сельская начальная школа, гуманистические идеи, В.А.Сухомлинский.

Summary

V.V.Meleshko

Development of Educational System of Rural Primary School in the Context of Humanistic Ideas

V.O.Sukhomlyns'kyi

The article deals with the problem of implementation of humanistic ideas V.O.Sukhomlyns'kyi in the development of teaching elementary school system that operates in rural areas. The essence of such concepts as „development of the school”, „educational system of schools”, peculiarities of personality development are revealed in the article, the role of teacher in the process of personal development of junior schoolchildren is emphasized.

Key words: pedagogical system, rural primary school, humanistic ideas, V.O.Sukhomlyns'kyi.

Дата надходження статті:

„29” серпня 2011 р.

УДК 37.015.3(045)

И.В.МЕЛЬНИКОВА,

кандидат психологических наук

(г.Москва)

Особенности совершенствования научных способов понимания личности ребёнка у будущих педагогов

В статье раскрываются особенности совершенствования научных способов понимания личности ребёнка у будущих педагогов.

Ключевые слова: способы, особенности, личность, пути познания.

Понимание педагогом личности ребёнка является важным условием руководства учебно-воспитательным процессом и управления развитием личности. В психолого-педагогической литературе среди факторов, определяющих профессионализм педагога, выделяют способность к построению адекватного образа учеников. „...Без знания души ребенка, особенностей его мышления, восприятия окружающего мира слова о чуткости остаются пустым звуком; без знания души ребенка нет педагогической культуры, нет научного руководства школой...” – писал В.А.Сухомлинский. Для того чтобы лучше узнать душу ребенка специалисты проводят комплексную психологическую диагностику. Но педагог не всегда может применить методики диагностики и нарисовать объективную картину личности ребёнка. Другой путь познания осуществляется в процессе межличностного восприятия в ходе учебно-воспитательного процесса.

В работах Н.А.Рожественской построена модель научных способов межличностного познания⁶. Для эффективного усвоения научно обоснованных способов оценки личностных качеств детей будущими педагогами нами разработана, апробирована и внедрена в учебный процесс подготовки специалистов педагогического профиля в Московском гуманитарном педагогическом институте методика: „Совершенствование научных способов познания личностных свойств детей у будущих педагогов”.

⁶ К ним относятся: 1. Ориентация на полный охват личностных свойств человека. 2. Применение адекватных и существенных критериев оценки. 3. Анализ внутренних и внешних факторов, влияющих на человека (личностные свойства, эмоциональные и функциональные состояния, здоровье, другие люди, обстоятельства, условия жизни человека). 4. Рассмотрение основных биографических данных и перспектив его развития. 5. Проверка суждений в практической деятельности. 6. Использование вероятностных суждений о нем.